

Running head: DE RELATIE TUSSEN SCHEIDING EN MIDDELENGBRUIK VAN DE
ADOLESCENT

Universiteit Utrecht

Algemene Sociale Wetenschappen, Master Jeugdstudies

THESIS

No stress! De invloed van een scheiding op het middelengebruik van de adolescent

Iris van Aarnhem 3535142

Datum: 17-06-2015

Margot Peeters

Universiteit Utrecht

Aantal woorden: 5.985

Abstract

Deze studie onderzoekt de relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik van adolescenten. Hierbij is gekeken naar de mediërende rol van zowel algemene stress als opvoedspecifieke stress van de ouder. De literatuur wijst uit dat ouders vaak stress ervaren na een scheiding. Maar in hoeverre werkt deze stress uit op het gedrag van het kind? In het huidige onderzoek is de dataset van TRAILS, een longitudinaal onderzoek onder Nederlandse adolescenten (N=2230) van 10 tot 12 jaar oud, gebruikt. Aan de hand van het mediatiemodel van Baron & Kenny (1986) is er in drie stappen gekeken naar het mediatie-effect van algemene stress en opvoedspecifieke stress van de ouder. Uit het mediatiemodel kan geconcludeerd worden dat zowel algemene stress als opvoedspecifieke stress een mediërende rol hebben in de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent (alcohol, roken, cannabis). De resultaten wijzen uit dat ouders die gescheiden zijn meer algemene/opvoedspecifieke stress ervaren dan ouders die niet gescheiden zijn en dat deze ouderlijke stress leidt tot een hogere mate van middelengebruik van de adolescent.

Keywords: stress, middelengebruik, adolescent, scheiding, parental stress, DASS, Parental Stress Index

No stress! De invloed van een scheiding op het middelengebruik van adolescenten.

Inleiding

Jongeren komen tijdens de adolescentie vaak in aanraking met middelengebruik, zoals alcohol, roken en cannabisgebruik. Jongeren zien anderen drinken, gaan rond de adolescentie vaker naar cafés en bereiken de leeftijd dat het legaal is om alcohol te drinken. Het middelengebruik onder Nederlandse jongeren is relatief hoog. Uit onderzoek blijkt dat adolescenten steeds vroeger beginnen met het gebruiken van middelen (Nationale Drug Monitor, 2004). Adolescenten drinken te veel alcohol en zijn zich niet bewust van de mogelijke consequenties (Hibbel et al., 2009). Uit longitudinaal onderzoek van Mota et al. (2013) blijkt dat er een significant effect is tussen overmatig alcoholgebruik en het verslechteren van het geheugen. Het overmatig gebruik van alcohol is juist tijdens de adolescentie fase schadelijk voor de cognitieve functies in de prefrontale cortex (Mota et al., 2013). Tevens blijkt uit onderzoek van Miller, Naimi, Brewer & Jones (2007) dat er een verband is tussen overmatig alcoholgebruik en het vertonen van andere risicovolle gedragingen zoals roken en drugsgebruik (Miller et al., 2007). Het vertonen van risicogedrag kan echter niet alleen toegewezen worden aan de adolescentie tijd. Uit onderzoek blijkt dat ook gezinssamenstelling van invloed is op alcoholgebruik van adolescenten. De onderzoekers Foxcroft & Lowe (1991) tonen in een meta-analyse aan dat adolescenten uit niet intacte families de neiging hebben om meer te gaan drinken (Foxcroft & Lowe, 1991).

In het huidige onderzoek wordt er gekeken naar de relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik van de adolescent. Dat een scheiding grote gevolgen kan hebben voor kinderen is alom bekend. Een scheiding brengt vaak stress en ruzies met zich mee. Zodra ouders besluiten van elkaar te scheiden, zijn de kinderen hier vaak de dupe van. Maar hoe zit het met de mentale gezondheid van de ouders na een scheiding en welke uitwerking heeft dit op het gedrag van de adolescent en specifiek op alcoholgebruik van adolescenten? Uit onderzoek blijkt dat intacte gezinnen een hogere levensstandaard hebben, adolescenten meer coöperatief ouderschap ervaren, adolescenten emotioneel ‘closer’ zijn met de ouders en meer bestand zijn tegen stressvolle situaties en omstandigheden (Amato, 2005). Het huidige onderzoek probeert inzicht te krijgen in de relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik (alcohol, roken, cannabis) van adolescenten en kijkt in hoeverre stress van de ouder (algemene/opvoedspecifieke) hierbij een

mediërende rol speelt. Er wordt verwacht dat ouders van eenoudergezinnen meer stress ervaren dan ouders van intacte gezinnen en de verwachting is dat dit gerelateerd is aan een hogere mate van middelengebruik van de adolescent. Dit onderzoek wil de mogelijke gevolgen van ouderlijke stress op het gedrag van het kind nader onderzoeken.

De relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik van de adolescent

Er is relatief veel onderzoek gedaan naar het welzijn van kinderen van gescheiden ouders. Amato (2005) heeft onderzoek gedaan naar hoe het welzijn van kinderen verschilt tussen huishoudens waar beide biologische ouders aanwezig zijn en huishoudens met enkel één biologische ouder. Het onderzoek suggereert dat adolescenten die opgroeien in een gezin dat nog intact is, minder kans hebben op het ervaren van cognitieve, emotionele en sociale problemen dan adolescenten die opgroeien in eenoudergezinnen of samengestelde gezinnen. Onderzoek wijst uit dat adolescenten van eenoudergezinnen en samengestelde gezinnen een groter risico lopen met betrekking tot middelengebruik.

Een longitudinaal onderzoek naar familiestructuren en de invloed hiervan op middelengebruik van adolescenten (12-14 jaar), wijst uit dat er een grotere kans is dat adolescenten alcohol gebruiken als er sprake is van een eenoudergezin of een samengesteld gezin. Als een adolescent met een stiefouder woont, blijkt er sprake te zijn van een groter risico op alcoholgebruik dan wanneer een adolescent in een intact gezin woont (Flewelling & Bauman, 1990). De onderzoekers Foxcroft & Lowe (1991) ondersteunen deze bevindingen en tonen in een meta-analyse aan dat adolescenten uit niet intacte families de neiging hebben om meer te gaan drinken (Foxcroft & Lowe, 1991). Uit onderzoek van Miller (1997), onder 7722 adolescenten, blijkt dat adolescenten die in een gezin leven met beide biologische ouders, niet alleen minder geneigd zijn alcohol te drinken, maar ook minder geneigd zijn te roken of illegale drugs te gebruiken (Miller, 1997). Doherty & Needle (2008) maken hierin een onderscheid tussen jongens en meisjes. Ze onderzochten het verschil in gedrag tussen jongens en meisjes voor en na de scheiding van de ouders. Jongens waren na een scheiding, in tegenstelling tot meisjes, meer geneigd tot het gebruiken van alcohol, marihuana, cocaïne en andere illegale drugssoorten.

Uit het onderzoek van Foxcroft & Lowe (1991) blijkt dat er bij samengestelde gezinnen geen verschil is tussen de afwezigheid van de moeder of de vader. In beide gevallen waren adolescenten meer geneigd alcohol te drinken (Foxcroft & Lowe, 1991). Tevens blijkt uit een

studie van Neher & Short (1998) dat kinderen van gescheiden ouders ook meer vrienden hebben die middelen gebruiken.

Toch kan er, volgens Hetherington & Stanley-Hagan (2000), niet zo stellig gezegd worden dat een intact gezin, per definitie een betere situatie is voor een adolescent dan een eenoudergezin of samengesteld gezin. Hetherington & Stanley-Hagan (2000) ondersteunen met hun systematische review het onderzoek van Amato (2005) dat een intact gezin het beste is voor een adolescent. De stabiliteit van een gezin blijkt echter ook van groot belang te zijn volgens Hetherington & Stanley-Hagan (2000). Over het algemeen wordt er verondersteld dat adolescenten zich beter ontwikkelen in een harmonieus eenoudergezin dan in een onstabiel tweoudergezin. Als een stiefouder een positieve en stabiele omgeving kan creëren voor de adolescent, is dit beter voor de ontwikkeling van een adolescent dan een onstabiele en stressvolle situatie in een intact gezin (Hetherington & Stanley-Hagan, 2000).

Zoals bovenstaande studies weergeven zijn adolescenten die opgroeien in eenoudergezinnen of samengestelde gezinnen eerder geneigd tot het drinken van alcohol dan adolescenten die opgroeien in intacte gezinnen. De gezinssamenstelling vergroot de kans op het drinken van alcohol. We verwachten daarom dat adolescenten van niet intacte gezinnen eerder geneigd zijn tot het gebruiken van middelen.

De relatie tussen gezinssamenstelling en stress van de ouder

De invloed van een scheiding op de mentale gezondheid van de ouders is in verscheidene studies onderzocht. Zo onderzocht Amato (1991) in een meta-analyse de lange termijn consequenties van het welzijn van ouders na een scheiding. In zijn onderzoek zijn 37 studies meegenomen met in totaal 81,000 participanten. Dit onderzoek wijst uit dat ouders die gescheiden zijn, een lager niveau van *life satisfaction* ervaren dan ouders die niet gescheiden zijn. Uit dit onderzoek blijkt dat vooral ouders van eenoudergezinnen een laag niveau van *life satisfaction* ervaren (Amato, 1991). Het onderzoek van Cooper & McLanahan (2009), welke kijkt naar het effect van scheiding op de moeder, bevestigt deze resultaten. Een scheiding heeft een negatieve invloed op het welzijn van de moeder. Ouders die alleen voor hun kinderen zorgen, scoren gemiddeld lager op *life satisfaction*. Dit heeft volgens Cooper en McLanahan (2009) vooral te maken met het ervaren van opvoedspecifieke stress van de ouder. De stress die ervaren wordt door ouders lijkt dus in verband te staan met de veranderde opvoedsituatie. Er kan ook wel worden gesproken over *parenting stress*, welke verwijst naar een gevoel van stress over

het ouderschap. De ouder kan het gevoel hebben dat hij/zij geen persoonlijke en sociale middelen meer heeft om aan de eisen van het ouderschap te voldoen (Cooper & McLanahan, 2009). Het is dus ook niet verassend dat er in deze studie wordt aangetoond dat ouders die een hoge mate van *parenting stress* ervaren, lager scoren op psychologisch welzijn en *life satisfaction*.

Het ervaren van deze *parenting stress* vermindert echter als er nog contact wordt gehouden met de biologische vader van het gezin. Het behouden van een positieve relatie met de biologische vader van het kind is een sterke voorspeller voor het *parenting stress*- niveau van de moeder. Hoe positiever de relatie met de biologische vader van het kind is hoe minder *parenting stress* de moeder ervaart. (Cooper & McLanahan (2009). In dit onderzoek komt tevens naar voren dat moeders die hoog opgeleid zijn, over het algemeen genomen een betere relatie onderhouden met de biologische vader van het kind dan laag opgeleide moeders. Hoogopgeleide moeders zouden mogelijk meer support van de biologische vader ontvangen, bijvoorbeeld op financieel gebied en/of emotioneel gebied, waardoor er sprake is van een lage *parenting stress* van de moeder (Cooper & McLanahan, 2009). Deze resultaten samen laten zien dat gezinssamenstelling van invloed is op de mentale gezondheid van de ouder. Ouders uit eenoudergezinnen ervaren relatief meer stress dan ouders uit intacte gezinnen. De verwachting is daarom dan ook dat de gezinssamenstelling van invloed is op de mate van stress die ervaren wordt.

De relatie tussen stress van de ouder en middelengebruik van de adolescent

Een scheiding brengt veranderingen met zich mee en deze veranderingen kunnen zorgen voor stress, het verminderen van warmte in het gezin en kan van invloed zijn op de consistentie van het ouderschap. Door een scheiding, ervaren moeders *en* kinderen vaak een aanzienlijke daling in hun levensstandaard (Bradbury & Katz, 2002).

Uit eerdere onderzoeken naar de relatie tussen de mentale gezondheid van de ouder en de mentale gezondheid van het kind, blijkt dat de mate van *anxiety* van de ouder van invloed is op de *anxiety* van het kind. *Anxiety* is de mate van angst die een persoon ervaart. Deze studies tonen aan dat ouders met een *anxiety disorder* het risico vergroten voor vergelijkbare problemen van het kind (Biederman et al., 2006; Merikangas et al, 1999). Deze anxiety- problemen van de adolescent zijn vervolgens weer belangrijke voorspellers voor het alcoholgebruik van de adolescent (Rohde et al., 1996; Saraceno et al., 2009).

Onderzoek van Burnstein, Ginsburg & Tein (2010) bevestigt dat *anxiety* van de ouder van invloed is op de *anxiety* van het kind. In deze studie wordt echter verder gekeken dan alleen de *anxiety* van het kind. Zij suggereren dat er door de *anxiety* van de ouder wellicht meerdere negatieve uitkomsten kunnen zijn voor het kind. Anxiety- problemen bij ouder en kind zouden dus mogelijk weer een risicofactor kunnen zijn voor middelengebruik van adolescenten. Volgens Burnstein et al. (2010) is het van theoretisch en empirisch belang dat er verder onderzoek verricht wordt naar de relatie tussen *anxiety* van de ouder en verscheidene problemen van het kind (Burnstein et al., 2010).

Huidige studie

Uit bovenstaande bevindingen blijkt dat ouders die een sterke *anxiety* ervaren dit door kunnen geven aan hun kinderen. Tevens is er gebleken dat vooral eenoudergezinnen meer *parenting stress* ervaren dan samengestelde gezinnen of intacte gezinnen. Deze onderzoeken tezamen leiden tot de volgende hypothese: De relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik van de adolescent wordt gemedieerd door de mate van ervaren stress van de ouder.

Hypotheses:

- Verondersteld wordt dat adolescenten die een scheiding hebben meegemaakt, een hogere mate van middelengebruik (alcohol, roken, cannabis) rapporteren dan adolescenten van intacte gezinnen.
- Verwacht wordt dat gescheiden ouders meer stress ervaren dan ouders van intacte gezinnen.
- Verondersteld wordt dat er een relatie is tussen de mate van stress van de ouder en de mate van middelengebruik van de adolescent.

Methoden

Participanten

In het onderzoek wordt gebruik gemaakt van de dataset TRAILS (Tracking Adolescents' Individual Lives Survey) waarbij longitudinaal onderzoek is gedaan onder 2230 respondenten (1098 Man, 1132 Vrouw). De gemiddelde leeftijd van de respondenten is $M_{leeftijd} = 10.60$, $SD_{leeftijd} = .65$. De belangrijkste doelstelling van TRAILS is het in kaart brengen van de

ontwikkelingen in de geestelijke gezondheid van pre-adolescentie tot volwassenheid. Dit gebeurt door zowel te kijken naar het niveau van psychopathologie als naar de niveaus van onderliggende omgevingsrisico's. De steekproef op meting één betreft tien- tot twaalfjarige pre adolescenten uit vijf gemeenten in het noorden van Nederland. Hierbij zijn zowel stedelijke als landelijke gebieden betrokken. In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van de eerste meting van de dataset TRAILS.

De adolescenten die mee hebben gedaan aan de eerste meting van TRAILS zijn geselecteerd door de gemeenten en scholen die bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek (N=3.145 adolescenten van 122 scholen, 90,4% gereageerd) Van de adolescenten werd 6.7% uitgesloten omwille van taalproblemen. Van de resterende 2935 adolescenten deden er in totaal 76% mee aan het onderzoek. Dit leverde een steekproef op van 2230 adolescenten ($M = 11.09$, $SD = .55$) Er deden in totaal 50,8% meisjes mee aan het onderzoek. De dataverzameling heeft plaatsgevonden van maart tot juli 2002.

Procedure

De dataverzameling betrof twee stappen. De eerste stap was het benaderen van de geselecteerde gemeenten om namen en adressen op te vragen van alle inwoners die geboren zijn tussen 10-01-1989 en 09-30-1990 (eerste twee gemeenten) of 10-01-1990 en 1991-30-09 (laatste drie gemeenten). Dit leverde in totaal 3483 namen en adressen op. Tegelijkertijd werden basisscholen benaderd binnen deze gemeenten met het verzoek om deel te nemen aan het onderzoek van TRAILS. Van de 135 benaderde basisscholen werkten er uiteindelijk 122 in totaal mee aan het onderzoek. Zodra de scholen toestemming gaven, ontvingen zowel ouder als kind meer informatie over het onderzoek. Tijdens het interview met de ouders werd de ouders gevraagd een toestemmingsformulier te ondertekenen. Zowel ouders als kinderen konden weigeren deel te nemen. De adolescenten die werden uitgesloten van de studie waren niet in staat om deel te nemen aan het onderzoek om mentale redenen of vanwege een ernstige lichamelijke ziekte of handicap. Tevens werden er kinderen uitgesloten van de studie als het kind geen Nederlandstalige of Franstalige ouder of surrogaatouder had.

Meetinstrumenten

Middelengebruik. De uitkomstvariabele Middelengebruik is gemeten aan de hand van drie vragen die zijn ingevuld door de adolescenten zelf en valt onder de schaal waarbij antisociaal gedrag van de adolescenten is gemeten (31 items, $\alpha = 0.88$). De adolescenten hebben

voor deze variabele drie vragen ingevuld: ‘Hoe vaak heb ik alcohol gedronken’, ‘Hoe vaak heb ik gerookt’ en ‘hoe vaak heb ik marihuana (wiet, hasj) of andere drugs gebruikt?’ De antwoordmogelijkheden zijn 0 = ‘nee/nooit’, 1 = ‘1 keer’, 2 = ‘2-3 keer’, 3 = ‘4-6 keer’ en 4 = ‘7 keer of meer’. Doordat er in het huidige onderzoek gekeken wordt naar middelengebruik en niet naar alleen specifiek alcoholgebruik of bijvoorbeeld cannabisgebruik zijn alle drie de variabelen samengevoegd tot één variabele *Middelengebruik*. Dit is gedaan door de score op de drie items bij elkaar op te tellen.

Gezinssamenstelling. De gezinssamenstelling is gemeten aan de hand van vragenlijsten die zijn afgenomen tijdens het ouderinterview. In het huidige onderzoek wordt er slechts naar een gedeelte van de vragenlijst gekeken, waarbij de gezinssituatie en de burgerlijke staat aan bod komen. De gezinssituatie en burgerlijke staat wordt gemeten aan de hand van 7 items, waarbij vragen gesteld worden als: ‘Wat is uw burgerlijke staat?’ (Gehuwd en samenwonend met echtgenoot (=1), Gehuwd maar gescheiden levend van echtgenoot (=2), Gescheiden (=3), Weduwe/weduwnaar (=4), Nooit getrouwd geweest (=5)). In het huidige onderzoek is er een nieuwe variabele aangemaakt waarbij slechts is gekeken naar het feit of een kind wel of geen scheiding van de ouders heeft meegemaakt (Heeft [naam kind] meegemaakt dat de ouders gingen scheiden of uit elkaar gingen?) De antwoordmogelijkheden zijn 0 = nee, 1 = ja en 9 = Weet niet/Geen antwoord. In het huidige onderzoek wordt er dus alleen onderscheid gemaakt tussen eenoudergezinnen en intacte gezinnen.

Algemene stress. De Depression Anxiety Stress Scale (DASS) is voor het eerste geïntroduceerd door Lovibond (1983) en is een betrouwbare schaal (Lovibond, 1995). De DASS is een schaal waarbij gebruik wordt gemaakt van zelfrapportage. De ouders vullen een vragenlijst in waarbij de mate van *anxiety*, *depression* en *stress* wordt gemeten. De vragenlijst bevat 21 items die de afgelopen week beoordelen en waarbij wordt gemeten op een vierpuntsschaal lopend van ‘nooit’(=0), ‘soms’ (=1), ‘vaak’ (=2) tot ‘meestal’ (=3). In het huidige onderzoek wordt enkel gebruik gemaakt van de subschaal *stress*. Deze schaal meet de mate van *algemene stress* van de ouder. Van de subschaal *stress*, waarbij er vragen werden gesteld zoals ‘Ik merkte dat ik erg snel prikkelbaar was’, is de cronbach’s alpha coëfficiënt .86. De interne consistentie van de DASS schaal is goed (Van der Toorn et al., 2009).

Opvoedspecifieke stress. De mate van opvoedspecifieke stress is gemeten aan de hand van een korte versie van de *Parenting Stress Index* (Burke and Abidin 1980). Deze vragenlijst

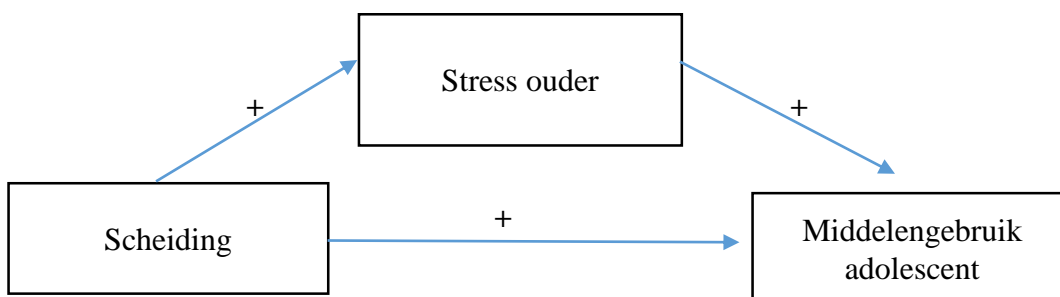
meet de omvang van het ervaren van stress in de ouder-kind relatie. De vragenlijst bestaat uit 24 items ($\alpha = .94$) waarvan 10 items betrekking hebben op de ouder ($\alpha = .86$) en 14 items betrekking hebben op het kind ($\alpha = .92$). Er wordt gemeten op een zespuntsschaal lopend van ‘helemaal oneens’ (=1), ‘tamelijk oneens’ (=2), ‘beetje oneens’ (=3), ‘beetje eens’ (=4), ‘tamelijk eens’ (=5) tot ‘helemaal eens’ (=6). De items met betrekking tot de ouder zijn vragen zoals: ‘Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht’. De items met betrekking tot het kind zijn vragen zoals: ‘Mijn kind is nogal eens lastig, en dan valt het niet altijd mee om zo’n kind te hebben’. Deze items geven een indicatie van de ouderlijke ontevredenheid met betrekking tot de ouder-kind relatie. Het schetst een beeld van de interactie met de kinderen en de mate waarin de ouders het gedrag van hun kind onaanvaardbaar vinden. Tevens worden de percepties van de ouders op de zelfregulerende capaciteiten van het kind gemeten. Een hoge score op de Parenting Stress Index geeft aan dat er een hoog niveau van stress wordt ervaren door de primaire verzorger van het kind. In het huidige onderzoek wordt item 24 niet gebruikt. Uit een factoranalyse is gebleken dat item 24 slecht laadt op de parent en child subschalen (Janssens, Oldehinkel & Rosmalen, 2009). Dit item laadt als enige op een derde factor en wordt om deze reden niet meegenomen in de analyse.

Resultaten

Data-analyse plan

Om de hoofdvraag van het onderzoek te kunnen beantwoorden worden er meerdere regressieanalyses uitgevoerd. Verondersteld wordt dat het effect van scheiding op middelengebruik van de adolescent gemedieerd wordt door de mate van stress van de ouder. Er wordt aan de hand van drie stappen gekeken of er sprake is van een mediatie-effect (Baron & Kenny, 1986).

Figuur 1
Mediatie model

In stap één (1) wordt het hoofdeffect gemeten aan de hand van een lineaire regressie, die uitgevoerd wordt tussen de variabelen scheiding (onafhankelijke variabele) en middelengebruik (afhankelijke variabele). In dit model wordt het middelengebruik van de adolescent voorspeld uit scheiding. Regressiemodel: $\text{Middelengebruik} = \text{intercept} + c * \text{scheiding} + e1$. In stap twee (2) wordt er door middel van een lineaire regressie gekeken of er een verband is tussen scheiding (onafhankelijke variabele) en opvoedspecifieke stress/ algemene stress (afhankelijke variabelen). In dit model wordt de mate van stress van de ouder voorspeld uit scheiding. Regressiemodel: $\text{Stress ouder} = \text{intercept} + a * \text{scheiding} + e2$.

In stap drie (3), het eindmodel, wordt er een lineaire regressieanalyse uitgevoerd met alle variabelen om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. In dit model wordt het middelengebruik van de adolescent voorspeld uit scheiding en de mate van stress van de ouder. Regressiemodel: $\text{Middelengebruik} = \text{intercept} + c' * \text{scheiding} + b * \text{stress ouder} + e4$.

Door middel van het uitvoeren van lineaire regressieanalyses wordt er gekeken naar de invloed van scheiding op middelengebruik van de adolescent (alcohol, roken, cannabis) en of dit wordt gemedieerd door opvoedspecifieke stress (*Parental Stress Index*) en algemene stress (*DASS stress*) van de ouder. In de analyses is middelengebruik de afhankelijke variabele en zijn scheiding, algemene stress en opvoedspecifieke stress de onafhankelijke variabelen.

Beschrijvende statistieken

De variabele middelengebruik is in SPSS aangemaakt door de variabelen *Alcohol*, *Roken* en *Cannabis* gebruik samen te voegen ($M = .82$, $SD = 1.54$). Uit de beschrijvende statistieken blijkt dat 63,9% van de respondenten nog nooit middelen heeft gebruikt (1425 respondenten). Verder heeft 15,6% van de adolescenten één keer alcohol gebruikt of één keer gerookt of één keer cannabis gebruikt (347 respondenten). De resultaten wijzen uit dat adolescenten gemiddeld genomen 1 keer middelen hebben gebruikt (alcohol, roken, cannabis).

Missing data

Het aantal ontbrekende gegevens in TRAILS is 1,1%. Doordat het percentage missing data relatief laag is, is er gekozen voor listwise deletion. Listwise deletion is een goede methode als er sprake is van weinig missing data (Peugh & Enders, 2004).

Tabel 1*Beschrijvende statistieken*

		<i>n</i>	Min.	Max.	M	SD	%
Leeftijd		2230	10.01	12.58	11.11	.56	
Geslacht	Jongen	1098					49.2
	Meisje	1132					50.8
Scheiding	Ja	469					21.5
	Nee	1709					78.4
	Weet niet	3					0.1
Middelengebruik		2206	0.00	12.0	0.83	1.54	
Opvoedspecifieke stress		2048	1.00	5.80	1.77	0.80	
Algemene stress		2041	0.00	2.57	0.52	0.45	

Noot. M=Mean. SD=Standard Deviation. Algemene stress is gecodeerd met ‘nooit’ (=0), ‘soms’ (=1), ‘vaak’ (=2) tot ‘meestal’ (=3). Opvoedspecifieke stress is gecodeerd met ‘helemaal oneens’ (=1), ‘tamelijk oneens’ (=2), ‘beetje oneens’ (=3), ‘beetje eens’ (=4), ‘tamelijk eens’ (=5) tot ‘helemaal eens’ (=6).

Mediatie-effect opvoedspecifieke stress

De relatie tussen scheiding en middelengebruik. In het huidige onderzoek wordt verondersteld dat adolescenten die een scheiding hebben meegemaakt een hogere mate van middelengebruik rapporteren (alcohol, roken, cannabis) dan adolescenten die geen scheiding hebben meegemaakt (intacte gezinnen). Het regressiemodel waarbij middelengebruik de afhankelijke variabele is en scheiding de onafhankelijke variabele is (stap 1), is significant, $F(1,2156) = 4.09, p = .04$. De correlatie tussen scheiding en middelengebruik is $R = .04$ en verklaart 0,2% van de variantie ($R^2 = .002$). Het regressiemodel geeft een positief verband aan tussen de variabelen scheiding en middelengebruik ($\beta = .04$). Adolescenten die een scheiding hebben meegemaakt rapporteren een hogere mate van middelengebruik dan adolescenten die geen scheiding hebben meegemaakt (zie tabel 2).

Tabel 2*Lineaire regressie: Het hoofdeffect van scheiding op middelengebruik*

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	
	B	SE	β	<i>p</i>
Scheiding	0.13	0.06	0.04	0.04*

Noot. $R^2 = .002$ (* $p < 0.05$)

De relatie tussen scheiding en opvoedspecifieke stress. Er wordt verondersteld dat ouders van eenoudergezinnen meer opvoedspecifieke stress (*Parental Stress*) ervaren dan ouders van intacte gezinnen. Het regressiemodel waarbij opvoedspecifieke stress de afhankelijke variabele is en scheiding de onafhankelijke variabele is (stap 2), is significant, $F(1,2037) = 13.28, p < .01$. De correlatie tussen scheiding en opvoedspecifieke stress is $R = .08$ en verklaart 0,6% van de variantie ($R^2 = .006$). Het regressiemodel geeft een positief verband aan tussen scheiding en de mate van opvoedspecifieke stress van de ouder ($\beta = .08$). Ouders die gescheiden zijn ervaren over het algemeen genomen dus meer opvoedspecifieke stress dan ouders van intacte gezinnen.

Mediatie opvoedspecifieke stress. In het huidige onderzoek wordt verwacht dat de relatie tussen scheiding en middelengebruik gemedieerd wordt door opvoedspecifieke stress. In het regressiemodel is middelengebruik de afhankelijke variabele en zijn scheiding en opvoedspecifieke stress de onafhankelijke variabelen (stap 3). Het effect van opvoedspecifieke stress op middelengebruik is significant als er gecontroleerd wordt voor scheiding, $\beta = .08, p = .01$. Het effect van scheiding op middelengebruik is niet langer significant als opvoedspecifieke stress wordt toegevoegd als voorspeller ($\beta = .04, p = .12$). Doordat er in de eerste stappen sprake is van een significant effect en in de laatste stap geen significant effect optreedt, is er sprake van een totale mediatie. Totale mediatie houdt in dat de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele volledig verdwijnt na het opnemen van de mediator (Baron & Kenny, 1968). Bij partiële mediatie blijft er een significante relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele bestaan na het opnemen van de mediator. Er is dus sprake van een mediatie-effect waarbij de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent gemedieerd wordt door opvoedspecifieke stress (zie tabel 3).

Tabel 3

Lineaire regressie: mediatie-effect opvoedspecifieke stress

	Unstandardized		Standardized	<i>p</i>
	Coefficients		Coefficients	
	B	SE	β	
Scheiding	0.10	0.07	0.04	0.12
Opvoedspecifieke stress ^a	0.15	0.04	0.08	0.01*

Noot. * $p < 0.05$. a= Exclusief itemnummer 24.

Mediatie-effect algemene stress

De relatie tussen scheiding en middelengebruik. Zoals eerder vermeld is het regressiemodel waarbij middelengebruik de afhankelijke variabele is en scheiding de onafhankelijke variabele is (stap 1), significant, $F(1,2156) = 4.09, p = .04$ (zie tabel 2).

De relatie tussen scheiding en algemene stress. Er wordt verondersteld dat ouders van eenoudergezinnen meer algemene stress ervaren dan ouders van intacte gezinnen. Het regressiemodel waarbij algemene stress de afhankelijke variabele is en scheiding de onafhankelijke variabele is (stap 2), is significant, $F(1,2030) = 19.32, p < .01$. De correlatie tussen scheiding en algemene stress is $R = .10$ en verklaart 0,9% van de variantie ($R^2 = .009$). Het regressiemodel geeft een positief verband aan tussen ouders die gescheiden zijn en de mate van algemene stress die ervaren wordt ($\beta = .10$). Ouders die gescheiden zijn ervaren een hogere mate van algemene stress dan ouders van intacte gezinnen.

Mediatie algemene stress. Verondersteld wordt dat de relatie tussen scheiding en middelengebruik gemedieerd wordt door algemene stress van de ouder. In het regressiemodel is middelengebruik de afhankelijke variabele en zijn scheiding en algemene stress de onafhankelijke variabelen (stap 3). Het effect van algemene stress op middelengebruik is significant als er gecontroleerd wordt voor scheiding, $\beta = .05, p = .03$. Het effect van scheiding op middelengebruik is niet langer significant als algemene stress wordt toegevoegd als voorspeller ($\beta = .04, p = .11$). Er is wederom sprake van een totale mediatie waarbij de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent gemedieerd wordt door algemene stress van de ouder (zie tabel 4).

Tabel 4

Lineaire regressie: mediatie-effect algemene stress

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	
	B	SE	β	p
Gescheiden	0.11	0.07	0.04	0.11
Algemene stress	0.17	0.08	0.05	0.03*

Noot. * $p < 0.05$

Het analyseren van de data is verlopen zoals werd verondersteld in het data-analyseplan. Aan de hand van de drie stappen van Baron & Kenny (1986) is er gekeken of er sprake is van een

mediatie-effect. In eerste instantie is het hoofdeffect onderzocht, de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent. Dit hoofdeffect blijkt significant ($\beta = .04, p = .04$) wat aangeeft dat adolescenten die een scheiding hebben meegemaakt een hogere mate van middelengebruik rapporteren dan adolescenten die geen scheiding hebben meegemaakt. Vervolgens is er gekeken naar twee mediatie-effecten. Aangezien bij zowel algemene stress ($\beta = .05, p = .03$) van de ouder als opvoedspecifieke stress ($\beta = .08, p = .01$) van de ouder de eerste twee stappen significant zijn gebleken en scheiding in het eindmodel niet significant was, kan er geconcludeerd worden dat er in beide gevallen sprake is van een totale mediatie. Er kan geconcludeerd worden dat scheiding leidt tot zowel meer algemene stress als opvoedspecifieke stress van de ouder en dat deze stress leidt tot een hogere mate van middelengebruik van adolescenten.

Discussie

In het huidige onderzoek is gekeken naar de relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik van de adolescent. De onderzoeksvraag was of gezinssamenstelling van invloed is op middelengebruik van adolescenten (alcohol, roken, cannabis) en of dit wordt gemedieerd door de mate van algemene/opvoedspecifieke stress van de ouder. De hoofdbevinding van het onderzoek is dat er in beide gevallen sprake is van een totale mediatie; zowel algemene stress als opvoedspecifieke stress hebben een mediërende rol op de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent.

De mediërende rol van algemene/opvoedspecifieke stress

De eerste hypothese van het onderzoek veronderstelt dat adolescenten die een scheiding hebben meegemaakt, een hogere mate van middelengebruik (alcohol, roken, cannabis) rapporteren dan adolescenten van intacte gezinnen. Deze hypothese is bevestigd in de eerste stap van het mediatiemodel van Baron & Kenny (1986). Het hoofdeffect van scheiding op middelengebruik geeft aan dat adolescenten die een scheiding hebben meegemaakt een hogere mate van middelengebruik rapporteren dan adolescenten die geen scheiding hebben meegemaakt. Dit hoofdeffect wordt in de literatuur ondersteund door de onderzoekers Foxcroft & Lowe (1991) die in een meta-analyse aantonen dat adolescenten van niet-intacte gezinnen de neiging hebben om meer alcohol te gaan drinken dan adolescenten van intacte gezinnen. Uit

onderzoek van Miller (1997) blijkt dat adolescenten die in een gezin leven waar beide biologische ouders aanwezig zijn, niet alleen minder geneigd zijn alcohol te drinken, maar ook minder geneigd zijn te roken of illegale drugs te gebruiken.

De tweede hypothese veronderstelt dat gescheiden ouders meer stress ervaren dan ouders van intacte gezinnen. Deze hypothese is bevestigd in de tweede stap van het mediatiemodel van Baron & Kenny (1986). De relatie tussen scheiding en algemene/opvoedspecifieke stress geeft aan dat scheiding leidt tot zowel meer algemene stress als opvoedspecifieke stress van de ouder. Deze bevindingen kunnen verklaard worden door te kijken naar eerder onderzoek van Cooper & McLanahan (2009). Zij concluderen dat een scheiding een negatieve invloed heeft op het welzijn van de moeder. Ouders die alleen voor hun kinderen moeten zorgen, scoren lager op *life satisfaction*. Dit heeft volgens Cooper en McLanahan (2009) vooral te maken met het ervaren van opvoedspecifieke stress van de ouder. De bevindingen van het huidige onderzoek ondersteunen deze resultaten. Gescheiden ouders ervaren zowel meer algemene als opvoedspecifieke stress dan niet gescheiden ouders.

De derde hypothese van het onderzoek veronderstelt dat er een relatie is tussen de mate van stress van de ouder en de mate van middelengebruik van de adolescent. De relatie tussen algemene stress ($\beta = .05, p = .02$) van de ouder en opvoedspecifieke stress ($\beta = .07, p = .01$) van de ouder bleek significant. Adolescenten van ouders die algemene/opvoedspecifieke stress ervaren rapporteren een hogere mate van middelengebruik dan adolescenten van ouders die geen stress ervaren. Er is relatief weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen stress van de ouder en middelengebruik van de adolescent. Wel toont eerder onderzoek aan dat een anxiety disorder van de ouder gerelateerd is aan een anxiety disorder van het kind (Burnstein et al., 2010) en dat een anxiety disorder van een kind een voorspeller is voor alcoholgebruik (Rohde et al., 1996; Saraceno et al., 2009). In het huidige onderzoek is echter niet gekeken naar de anxiety van de ouder, maar naar de mate van stress van de ouder. Deze huidige bevindingen bevestigen dus gedeeltelijk bestaande literatuur en zijn gedeeltelijk vernieuwend.

De vierde hypothese veronderstelt dat de relatie tussen gezinssamenstelling en middelengebruik van de adolescent gemedieerd wordt door de mate van algemene/opvoedspecifieke stress van de ouder. Uit de analyses blijkt dat er sprake is van een mediatie-effect waarbij de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent gemedieerd wordt door *algemene stress* van de ouder. Dit wil zeggen dat een scheiding leidt tot

een hogere mate van algemene stress van de ouder en dat deze stress van invloed is op het middelengebruik van de adolescent. Uit de analyses blijkt tevens dat er sprake is van een mediatie-effect waarbij de relatie tussen scheiding en middelengebruik van de adolescent gemedieerd wordt door *opvoedspecifieke stress* van de ouder. Deze mediatie-effecten geven aan dat het ervaren van een scheiding bij de ouders zorgt voor een hoge mate van stress en dat deze ouderlijke stress weer leidt tot middelengebruik van adolescenten. Eerdere literatuur ondersteunt gedeeltelijk deze bevindingen (Foxcroft & Lowe, 1991; Cooper & McLanahan, 2009). Wat vernieuwend is, is dat ouderlijke stress van invloed blijkt te zijn op middelengebruik van adolescenten.

Beperkingen en suggesties voor vervolgonderzoek

Ondanks dat de bevindingen bestaand onderzoek ondersteunen, moet een aantal beperkingen van het onderzoek worden aangekaart. Zo is er uit de analyses gebleken dat er sprake is van een kleine verklaarde variantie. Het is goed om ervan bewust te zijn dat deze kleine mate van verklaarde variantie aangeeft dat er naast ouderlijke stress nog vele andere factoren zijn die de verschillen in alcoholgebruik onder jongeren verklaren. Door bij vervolgonderzoek meerdere controlevariabelen toe te voegen aan het model, zoals invloed van peers en persoonlijkheid van de adolescent (Steinberg, 2007), kan er beter gekeken worden naar de unieke invloed van stress.

Een andere beperking van het huidige onderzoek is dat er enkel gebruik is gemaakt van de eerste meting van TRAILS. De respondenten zijn hier gemiddeld 10,5 jaar oud en zijn dus nog relatief jong. De mate van middelengebruik is rond deze leeftijdscategorie relatief laag (gemiddeld één keer). Voor vervolgonderzoek zou het interessant kunnen zijn om te kijken naar bijvoorbeeld de derde meting van TRAILS waar de respondenten een leeftijd hebben van 15 jaar oud. Dit is een leeftijd waarbij het aannemelijk is dat er sprake is van een hogere mate van middelengebruik.

Verder wordt er in het huidige onderzoek onderscheid gemaakt tussen algemene stress van de ouder en opvoedspecifieke stress van de ouder. Er wordt geconcludeerd dat er in beide gevallen sprake is van een mediatie-effect. Er kan echter niets gezegd worden over het verschil in sterkte van het significantieniveau. De vormen van stress zijn op verschillende schalen gemeten (DASS & Parental Stress Index) waardoor de soorten stress niet met elkaar te vergelijken zijn. Het is dus lastig vast te stellen of een ouder bijvoorbeeld meer algemene stress

ervaart na een scheiding of juist meer opvoedspecifieke stress. Er kan enkel geconcludeerd worden dat ze beide de relatie van scheiding op middelengebruik mediëren.

Wat betreft vervolgonderzoek zou ik me willen aansluiten bij de gedachte van Burnstein et al. (2010). Hij benadrukt het empirisch belang van verder onderzoek naar de relatie tussen persoonlijkheidskenmerken van de ouder en verscheidene problemen van een kind. Het zou naar mijn idee van theoretisch belang zijn om verder te kijken naar de relatie tussen stress van de ouder en middelengebruik van de adolescent. Als toekomstig onderzoek de bevindingen van het huidige onderzoek ondersteunen, wordt het gevaar van ouderlijke stress aangekaart.

Implicaties voor de praktijk

De resultaten die in het huidige onderzoek naar voren komen, kunnen van belang zijn voor toekomstige interventies. Om middelengebruik onder jongeren terug te dringen is het van belang om te kijken naar de stress die gezinnen ervaren; zeker als er sprake is van een eenoudergezin. Verder is het voor de implicaties in de praktijk van belang om aandacht te besteden aan de gevolgen van een scheiding op de mentale gezondheid van de ouder. In de praktijk zouden dit interventies kunnen zijn zoals nazorg bij een scheiding door een scheidingsadviseur. Door het belang van nazorg aan te kaarten kunnen de stressvolle situaties die ontstaan na een scheiding zoveel mogelijk ingeperkt worden, wat uiteraard goed zou zijn voor de mentale gezondheid van de ouder, maar indirect ook voor het middelengebruik van de adolescent. Longitudinaal onderzoek van Kelly (2006) wijst uit dat mediation na een scheiding een positief effect heeft op het welzijn van de ouder. Ouders die in de mediation groep zaten rapporteerden minder conflict tijdens de scheidingsperiode, ervoeren beter contact/communicatie en hadden een positievere houding ten opzichte van de andere ouder (Kelly, 2006).

Het huidige onderzoek laat zien dat gezinssamenstelling van invloed is op ouderlijke stress en dat deze ouderlijke stress op zijn beurt weer van invloed is op middelengebruik van adolescenten. Het is dus belangrijk om bij vervolgonderzoek naar middelengebruik van adolescenten te kijken naar de gezinssituatie waarin de adolescent leeft. Verder is het van belang om de omgeving van jongeren mee te nemen bij het terugdringen van middelengebruik. Onderzoek van Nash, McQueen, Bray (2005) toont aan dat omgevingsfactoren van adolescenten van invloed zijn op alcoholgebruik. Zo wijst dit onderzoek bijvoorbeeld uit dat positief ouderschap van invloed is op het reduceren van alcoholgebruik en de negatieve beïnvloeding van peers (Nash, McQueen, Bray, 2005). Het is dus belangrijk om niet alleen naar ouderfactoren te

DE RELATIE TUSSEN SCHEIDING EN MIDDELENGBRUIK VAN DE ADOLESCENT

kijken, maar ook naar kindfactoren om zo een goed beeld te kunnen vormen van alle factoren die van invloed zijn op middelengebruik van adolescenten.

Referenties

- Amato, P.R., Keith, B. (1991) Parental Divorce and Adult Well-Being: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53(1), pp. 43-58.
- Amato, P.R. (2005) The Impact of Family Formation Change on the Cognitive, Social, and Emotional Well-Being of the Next Generation. *The Future of Children*, 15(2), pp. 75-96.
- Biederman, J., Petty, C., Hirshfeld-Becker, D. R., Henin, A., Faraone, S. V., Dang, D., et al. (2006). A controlled longitudinal 5-year follow-up study of children at high and low risk for panic disorder and major depression. *Psychological Medicine*, 36(8), pp.1141–1152.
- Bradbury, K., & Katz, J. (2002). Women's labor market involvement and family income mobility when marriages end. *New England Economic Review*, pp.41 – 74.
- Burstein, M., Ginsburg, G.S., Tein, J.Y.(2010). Parental Anxiety and Child Symptomatology: An Examination of Additive and Interactive Effects of Parent Psychopathology. *Journal Abnorm Child Psychology*, 38, pp. 897-909. doi: 10.1007/s10802-010-9415-0.
- Cooper, C.E., McLanahan, S.S. (2009) Family Structure Transition and Maternal Parenting Stress. *Journal of Marriage and Family*, 71, pp. 558 – 574.
- Crnicek, K., & Acevedo, M. (1995.). Everyday stresses and parenting. *Handbook of parenting. Applied and practical parenting*, 4 , pp. 277 – 297. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Doherty, W.J., Needle, R.H. (1991). Psychological Adjustment and Substance Use among adolescents Before and After a Parental Divorce. *Child Development*, 62(2), pp. 328-337. doi: 10.1111/j.1467-8624.1991.tb01534.x.
- Flewelling RL, Bauman KE. Family structure as a predictor of initial substance use and sexual intercourse in early adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 52, pp.171–81.
- Foxcroft, D. and Lowe, G. (1991) Adolescent drinking behavior and family socialization factors: a meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 14(3), pp. 255-273.
- Hetherington, E.M., Stanley-Hagan, M. (2000). The Adjustment of Children with Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(1), pp.129-140.
- Hibbel, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. (2009). The 2007 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 35 European Countries. *The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs*, Stockholm.

- Janssens, K. A. M., Oldehinkel, A. J. & J. G. M. Rosmalen (2009). Parental Overprotection Predicts the Development of Functional Somatic Symptoms in Young Adolescents. *Journal of Pediatrics*; 154: p.918-923.
- Kaplow J.B., Curran P.J., Angold A., Costello E.J. (2001) The prospective relation between dimensions of anxiety and the initiation of adolescent alcohol use. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 30 (3), pp. 316-326.
- Kelly, J. B. (1991). Parent interaction after divorce: Comparison of mediated and adversarial divorce processes. *Behavioral Sciences and the Law*, 9, 387–398.
- Ledoux, S., Miller, P., Choquet, M., Plant, M. (2002). Family structure, parent-child relationships, and alcohol and other drug use among teenagers in france and the united kingdom. *Medicine & Health*, 37(1), pp. 5260
doi:<http://dx.doi.org/10.1093/alcalc/37.1.52>.
- Lovibond, S. H. (1983). The nature and measurement of anxiety, stress and depression. Paper presented at the 18th Annual Conference of the Australian Psychological Society, University of Western Australia, May.
- Lovibond, P.F., Lovibond, S.H. (1995). The structure of negative emotional states: comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research Therapy*. 33(3), 335-43.
- Merikangas, K. R., Dierker, L. C., & Szatmari, P. (1998). Psychopathology among offspring of parents with substance abuse and/or anxiety disorders: a high-risk study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 39(5), pp. 711–720.
- Miller, P. M. (1997) Family structure, personality, drinking, smoking and illicit drug use: a study of UK teenagers. *Drug and Alcohol Dependence*, 45(1-2), pp.121–129.
Doi: 10.1542/peds.2006-1517.
- Miller, J.M., Naimi, T.S., Brewer, R.D., Jones, S.E (2007). Binge Drinking and Associated Health Risk Behaviors Among High School Students. *Pediatrics*, 119 (1), 76-85. Doi: 10.1542/peds.2006-1517.
- Mota, N., Parada, M., Crego, A., Doallo, S., Caamano-Isorna, F., Corral, M. (2013). Binge drinking trajectory and neuropsychological functioning among university students: A longitudinal study. *Drug and Alcohol Dependence*, 133(1), 108-114.
Doi: 10.1016/j.drugalcdep.2013.05.024.

- Neher, L. S. and Short, J. L. (1998) Risk and protective factors for children's substance use and antisocial behavior following parental divorce. *American Journal of Orthopsychiatry* 68(1), pp. 154–161.
- Peterson, J.L., Zill, N. (1986). Marital Disruption, Parent-Child Relationships, and Behavior Problems in Children. *Journal of Marriage and Family*, 48(2), pp. 295-307
- Peugh, J. L., & Enders, C. K. (2004). Missing data in educational research: A review of reporting practices and suggestions for improvement. *Review of Educational Research*, 74, 525-556.
- Rohde, P., Lewinsohn, P. M., & Seeley, J. R. (1996). Psychiatric comorbidity with problematic alcohol use in high school students. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35, 101-109.
- Saraceno, L., Munafó, M., Heron, J., Craddock, N., & Van Den Bree, M. (2009). Genetic and non-genetic influences on the development of co-occurring alcohol problem use and internalizing symptomatology in adolescence: a review. *Addiction*, 104, 1100-1121.
- Steinberg, L. (2007). Risk-taking in adolescence. New perspectives from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 55-59.
- Van der Toorn, S.L.M., Huizink A.C., Utens E.M., Verhulst F.C., Ormel J., Ferdinand R.F., Maternal depressive symptoms, and not anxiety symptoms, are associated with positive mother-child reporting discrepancies of internalizing problems in children: a report on the TRAILS Study. *European Child and Adolescent Psychiatry*, epub okt 2009.

Bijlage

Hoe voelde u zich de afgelopen week? (DASS)

Vraag	Variabele naam	Waarden	Codering
		Nooit Soms Vaak Meestal	0 1 2 3
Ik vond het moeilijk op verhaal te komen	P1DA1		
Ik transpireerde merkbaar terwijl het niet warm was en ik me niet inspande	P1DA2	Idem	0-3
Ik was niet in staat om enig plezier te hebben bij wat ik deed	P1DA3	Idem	0-3
Ik had moeite met ademen (bijv. overmatig snel ademen, buiten adem zijn zonder inspanning).	P1DA4	Idem	0-3
Ik vond het moeilijk om het initiatief te nemen om iets te gaan doen	P1DA5	Idem	0-3
Ik merkte dat ik erg snel prikkelbaar was	P1DA6	Idem	0-3
Ik merkte dat ik beefde (bijv. met de handen)	P1DA7	Idem	0-3
Ik was erg opgefokt	P1DA8	Idem	0-3
Er waren situaties die mij zo angstig maakten dat ik erg opgelucht was wanneer ze ophielden	P1DA9	Idem	0-3
Ik had het gevoel dat ik niets had om naar uit te kijken	P1DA10	Idem	0-3
Ik merkte dat ik gemakkelijk overstuur raakte	P1DA11	Idem	0-3
Ik vond het moeilijk om mij te ontspannen	P1DA12	Idem	0-3
Ik voelde me somber en zwaarmoedig	P1DA13	Idem	0-3
Ik had volstrekt geen geduld met dingen die me hinderden bij iets dat ik wilde	P1DA14	Idem	0-3
Ik had het gevoel dat ik bijna in paniek raakte	P1DA15	Idem	0-3
Ik was niet in staat om over ook maar iets enthousiast te worden	P1DA16	Idem	0-3
Ik had het gevoel niets waard te zijn	P1DA17	Idem	0-3
Ik merkte dat ik nogal lichtgeraakt was	P1DA18	Idem	0-3
Ik was me bewust van mijn hartslag terwijl ik me niet fysiek inspande (bijv. het gevoel van een versnelde hartslag of het overslaan van het hart)	P1DA19	Idem	0-3
Ik voelde me ontzettend angstig	P1DA20	Idem	0-3
Ik had het gevoel dat mijn leven geen zin meer had	P1DA21	Idem	0-3

Schalen Depression Anxiety Stress Scales (DASS)

PIDASTR stress (7 items, $\alpha = 0.86$)

P1da1 Ik vond het moeilijk op verhaal te komen

P1da6 Ik merkte dat ik erg snel prikkelbaar was

DE RELATIE TUSSEN SCHEIDING EN MIDDELENGEBRUIK VAN DE ADOLESCENT

- P1da8 Ik was erg opgefokt
- P1da11 Ik merkte dat ik gemakkelijk overstuur raakte
- P1da12 Ik vond het moeilijk om mij te ontspannen
- P1da14 Ik had volstrekt geen geduld met dingen die me hinderden bij iets dat ik wilde
- P1da18 Ik merkte dat ik nogal lichtgeraakt was

DE RELATIE TUSSEN SCHEIDING EN MIDDELENGEBRUIK VAN DE ADOLESCENT

Opvoeding van uw kind: Parental Stress Index (NOSI-K)¹

Vraag	Variabele naam	Waarden	Codering
In welke mate vindt u de volgende uitspraken van toepassing op uw gezin of kind?			
Er zijn een paar dingen die mijn kind doet die me behoorlijk dwarszitten	P1PS1	Helemaal oneens Tamelijk oneens Beetje oneens Beetje eens Tamelijk eens Helemaal eens	1 2 3 4 5 6
Door de voortdurende activiteit van mijn kind voel ik me vaak flink moe	P1PS2	Idem	1-6
Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht	P1PS3	Idem	1-6
Ik heb veel meer problemen met het grootbrengen van kinderen dan ik dacht	P1PS4	Idem	1-6
Mijn kind heeft overdag sterk wisselende stemmingen	P1PS5	Idem	1-6
Mijn kind blijkt problematischer te zijn dan ik dacht	P1PS6	Idem	1-6
Vaak heb ik zin om het bijltje erbij neer te gooien	P1PS7	Idem	1-6
Mijn kind lijkt moeilijker om voor te zorgen dan de meeste kinderen	P1PS8	Idem	1-6
Ik merk dat ik niet zo goed in staat ben om voor mijn kind te zorgen als ik dacht	P1PS9	Idem	1-6
Mijn kind is nogal eens lastig, en dan valt het niet altijd mee om zo'n kind te hebben	P1PS10	Idem	1-6
De laatste tijd vind ik het erg moeilijk om beslissingen te nemen ten aanzien van mijn kind	P1PS11	Idem	1-6
Het valt niet mee mijn kind te accepteren zoals hij/zij is	P1PS12	Idem	1-6
Mijn kind doet dingen die mij behoorlijk verontrusten	P1PS13	Idem	1-6
Ik heb vaak het gevoel dat ik de dingen niet zo goed aan kan	P1PS14	Idem	1-6
Sinds ik kinderen heb, ben ik vlugger moe dan vroeger	P1PS15	Idem	1-6
De aandacht van mijn kind dwaalt vaker af dan ik verwacht had	P1PS16	Idem	1-6
Mijn kind stelt meer eisen aan mij dan de meeste kinderen	P1PS17	Idem	1-6

¹ De PSI data zijn gewijzigd op 03-11-2009. Een toelichting staat in het bijbehorende logdocument.

DE RELATIE TUSSEN SCHEIDING EN MIDDELENGEBRUIK VAN DE ADOLESCENT

Hoe ik ook mijn best doe met de opvoeding van mijn kind, soms heb ik het gevoel dat ik de zaak niet goed in de hand kan houden	P1PS18	Idem	1-6
Als ik mijn kind iets verbied, doet hij/zij het later toch weer	P1PS19	Idem	1-6
Mijn kind eist vaak meer aandacht van me op dan ik kan geven	P1PS20	Idem	1-6
Vaak, als ik andere ouders met hun kinderen bezig zie, denk ik: 'Zo'n vader/moeder zou ik ook willen zijn'	P1PS21	Idem	1-6
Als mijn kind iets niet lukt, dan raakt hij/zij gewoonlijk erger uit zijn/haar humeur dan andere kinderen	P1PS22	Idem	1-6
Vaak begrijp ik mijn kind niet	P1PS23	Idem	1-6
De verdere opvoeding van mijn kind zie ik met vertrouwen tegemoet	P1PS24	Idem	1-6
Als mijn kind overstuur is, is hij/zij (zie waarden-kolom)	P1PS25	Erg gemakkelijk te kalmeren Vrij gemakkelijk te kalmeren Niet zo gemakkelijk te kalmeren Moeilijk te kalmeren Bijna niet te kalmeren Niet te kalmeren	1 2 3 4 5 6

Schalen Parental Stress Index (PSI)

Deze vragenlijst zit ook in T3.

NB. Item24 wordt niet gebruikt

Uit factoranalyse is gebleken dat item24 slecht laadt op de parent en child subschalen (zie ook: Janssens, Oldehinkel & Rosmalen, 2009). Dit item laadt als enige op een derde factor. **In de data uitgegeven voor november 2009 is item24 ten onrechte wel meegenomen in de constructie van de PSI Parent en de PSI Totaal schalen.**

P1PSTOT **psi totaal** **(24 items, $\alpha = 0.94$)**

P1PSPAR **psi parent** **(10 items, $\alpha = 0.86$)**

P1ps3 Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht

P1ps4 Ik heb veel meer problemen met het grootbrengen van kinderen dan ik dacht

P1ps7 Vaak heb ik zin om het bijltje erbij neer te gooien

P1ps9 Ik merk dat ik niet zo goed in staat ben om voor mijn kind te zorgen als ik dacht

DE RELATIE TUSSEN SCHEIDING EN MIDDELENGEBRUIK VAN DE ADOLESCENT

- P1ps11 De laatste tijd vind ik het erg moeilijk om beslissingen te nemen ten aanzien van mijn kind
- P1ps14 Ik heb vaak het gevoel dat ik de dingen niet zo goed aan kan
- P1ps15 Sinds ik kinderen heb, ben ik vlugger moe dan vroeger
- P1ps18 Hoe ik ook mijn best doe met de opvoeding van mijn kind, soms heb ik het gevoel dat ik de zaak niet goed in de hand kan houden
- P1ps21 Vaak, als ik andere ouders met hun kinderen bezig zie, denk ik: 'Zo'n vader/moeder zou ik ook willen zijn'
- P1ps23 Vaak begrijp ik mijn kind niet

P1PSCHI psi child (14 items, $\alpha = 0.92$)

- P1ps1 Er zijn een paar dingen die mijn kind doet die me behoorlijk dwarszitten
- P1ps2 Door de voortduren de activiteit van mijn kind voel ik me vaak flink moe
- P1ps5 Mijn kind heeft overdag sterk wisselende stemmingen
- P1ps6 Mijn kind blijkt problematischer te zijn dan ik dacht
- P1ps8 Mijn kind lijkt moeilijker om voor te zorgen dan de meeste kinderen
- P1ps10 Mijn kind is nogal eens lastig, en dan valt het niet altijd mee om zo'n kind te hebben
- P1ps12 Het valt niet mee mijn kind te accepteren zoals hij/zij is
- P1ps13 Mijn kind doet dingen die mij behoorlijk verontrusten
- P1ps16 De aandacht van mijn kind dwaalt vaker af dan ik verwacht had
- P1ps17 Mijn kind stelt meer eisen aan mij dan de meeste kinderen
- P1ps19 Als ik mijn kind iets verbied, doet hij/zij het later toch weer
- P1ps20 Mijn kind eist vaak meer aandacht van me op dan ik kan geven
- P1ps22 Als mijn kind iets niet lukt, dan raakt hij/zij gewoonlijk erger uit zijn/haar humeur dan andere kinderen
- P1ps25 Als mijn kind overstuur is, is hij/zij erg gemakkelijk/ vrij gemakkelijk/ niet zo gemakkelijk/ moeilijk/ bijna niet/ niet te kalmeren